

SOBOTNA PRILOGA

Higiiena s kolonjsko

K

aj je 5000 ton težko, bi v dolžino merilo 130 kilometrov, ko bi bilo razporejeno v vrsto, in je izdelek od 85.000 do 100.000 redno zaposlenih plus 109.000 honorarnih sodelavcev? Odgovor: arhivi Stasija – organizacije Staatsicherheit, policije tako imenovane Nemške demokratične republike.

Za vse srednje dobro obveščene ljudi uganka zanesljivo ni pretežka. Od konca leta 1990, ko so bili podatki prvič objavljeni v Spieglu, do danes so zabelili že veliko časopisnih člankov v vseh mogočih jezikih; prav pred kratkim v Delu (29. junija 1993, Leksikon Dela, Sto osemdeset kilometrov aktov). Dolžina redno variira, ker, prvič, tistih neskončnih fasciklov ni nihče razporedil v vrsto in, drugič, ker je med 130 in 200 kilometri nebitvena razlika. Karkoli rečeš, veliko je je. Z drugimi besedami, med sto in dvesto kilometri svinjarje ni prav bistvene razlike. Da so ovađuški podatki, zbrani za Staatsicherheit, Schweinerei, pa se očitno zdi čisto samoumevno.

In tako je vse od konca leta 1989, ko je padel berlinski zid. O ustanovi Stasi, ki je bila srce DDR, se je ves ta čas zelo veliko pisalo po vsej Evropi in šeasoma je postala nekaj takega kot nemška marka – trdna valuta, enota, neformalni zlatnik. Svet je skrbno spremljal, kaj se z njo dogaja, in dogajanje jemal v vednost. Poslopje, kjer so arhivi spravljene, je bilo snemano in popisovano; okupacije, demonstracije, zahteve v zvezi z njim – »Arhivi pripadajo živam!« – vse je bilo pospremljeno s simpatijami. Rezultati, ko je do njih prišlo, prav tako. Na tisoče tragedij, ki jih je sprožilo odpiranje Stasijevih arhivov, je sočustvujoče odmevalo po svetu in se prelivalo v srhljive zgodbe modernega sveta: o ljudeh, ki so prodajali dušo hudiču, da bi si kupili drobne privilegije, o razbitih družinah, v katerih so posamezniki nenadoma lahko prebrali, da so jih ovajali ljubimci, mame, prijatelji, otroci... Če je svet še potreboval kakšne slikovite, s podrobnostmi nabite dokaze o tem, zakaj je demokracija OK, represivna oblast pa ne, jih je v Berlinu lahko našel na tone in na kilometre.

Nekaj kilometrov dlje proti vzhodu in jugu je bilo precej drugače. Kadar se je Staatsicherheit ubesedila po poljsko, češko, slovaško, madžarsko, slovensko, srbohrvaško, romunsko, bolgarsko pa latvijsko, litovsko, estonsko ali rusko – tedaj so se isti Evropi zdele stvari precej manj zanimive, predvsem pa

manj enoznačne. V srce segajočih objavljenih zgodb je bilo neskončno manj. In tiste, ki so bile, so bile bolj v duru kot v molu.

Če vtis ne vara, je sklepanje in z njim povezano dogajanje potekalo nekako takole: Nemci so negativci tega stoletja. V prvi svetovni vojni so bili barabe, v drugi še desetkrat večje in tudi v vzhodnoevropski varianti so Sicherheit svoje Staat posvečevali z vsakršnimi sredstvi. Od Nemcev se torej pričakuje, še več, zahteva, da temeljito počistijo s svojo preteklostjo.

Vsa preostala Vzhodna Evropa je bila v drugem položaju. Tu ni slo za evidentne Schweinerei, ki naj bi se očistile pod nadzorstvom dokaj kompetentne, a morda nekoliko premalo zagrete zahodnonemške teorije in prakse. Tu je menda šlo za nekoliko nejasne packarije, s katerimi so se začele ubadati neveselje, na hitro vkup znesene, negotove in malo sumljive »nove demokracije«. Res je, da so jih sprva gledali z naklonjenostjo, ker so spravile z odra tiranskega Velikega brata. Ampak tisti, ki so si jih ogledovali, te tiranije niso nikdar doživljali na lastni koži, v drobnih, umazanih podrobnostih. Zanje je bila predvsem Veliki projekt, ki se je nekako sesedel vase, ampak... ideja je bila tako imenitna in veličastna!

In tako so te »nove demokracije« hitro dobile kočljiv sloves: postavile so se po robu komunizmu (ali socializmu ali marksizmu ali karkoli je že to bilo), se pravi levi varianti, pa so bile zato ejo ipso ožigosane za desne. Po dveh stoletjih intelektualne zgodovine, ki je levo enačila s pozitivnim in desno z negativnim, je bilo zato kakršnokoli »čiščenje« sporno. Vsak poskus v tej smeri je bil ocenjevan skozi ta zorni kot: kot izraz zadrtre reakcionarnosti, antikomunizma, revanšizma, nedemokratičnosti, kot pomanjkanje politične in srčne kulture.

Svet je bil grožen, ko so Romuni ujeli, postavili pred sodišče in ustrelili zakonca Ceausescu, ko so Bolgari postavili pred sodišče in oprostili Živkova, ko so začeli Čehi in Slovaki pripravljati zakon o prepovedi opravljanja političnih funkcij nekdanjim visokim partijcem in političnim policistom, ko so Rusi prepovedali komunistično partijo in Pravdo... in tako dalje in dalje. Trinpolletna zgodovina postkomunizma je prepolna očitkov in žuganj; ki niso prihajali samo iz vrst domačih komunističnih partij, pač pa tudi iz vseh mogočih tujih in mednarodnih ustanov, od orga-

nizacij za človekove pravice do sindikatov. Kakor so zahodnjaki nekaj mesecev po svetu veselo oznanjali, da je živijo, padel svet tiranije in je zdaj, hura, Evropa spet cela in iz enega kosa in voljna objeti zbučljene vzhodne brate, ni bilo nikjer nikogar, ki bi si drznil svetovati, kako popraviti mogočne ostaline tiranije. Vsi so samo zelo natančno vedeli, in to ob vsaki priložnosti tudi povedali, kaj se ne sme storiti. Lekcije o človekovih pravicah so se prevedle v eno najbolj vsakdanjih litanij.

Izjema, kot rečeno, so bili samo Vzhodni Nemci, ki so hitro prišli pod skrbništvo starejših Zahodnih bratov, in od Nemcev se v tem stoletju redno pričakuje nadpovprečna pokora.

Slovenska varianta v tej preobrazbi je bila od vsega začetka nekoliko nenavadna, recimo mehka, pri čemer je mehko prihajala z ene in z druge strani. Razlogov za to je veliko in segajo od nekajletnega verbalnega sestopanja komunistov do nekajletnih zunanjih groženj, ki so se realizirale v desetletni vojni. Zunanja podoba te mehke variante je uglajenost, oplaknjena s kolonjsko vodo. Ustanovljenih je bilo, denimo, nič koliko komisij, ki so delale in delale, a nič (grdega) razkrile. Načeti je bilo brez števila tabuiziranih tem, a tako, da so se trde logične konsekvence šeasoma porazgubile. Zastavljenih je bilo nekaj neumitljivih vprašanj, a preden je bil nanja izumljen odgovor, se je vmešalo toliko ampak, dasiravno, četudi, akoprav, da se je zadeva razostrila na plehkost mlačne destilirane vode.

Od samega začetka je bil, kdo ve kako, prav-zaprav, a očitno zanesljivo sklenjen tih družbeni dogovor, da bomo pridno, trezno in praktično ljudstvo, ki se ne bo pretirano ukvarjalo s preteklostjo. Prvič zato, ker je to nerentabilna investicija – v ljudski modrosti tega naroda je lanski sneg od nekaj poosebljenje nekoristnega in zato norega početja – in drugič zato, ker utegne pozvedovanje o minulih časih sosedu spraviti v zadrego, ni pa smo se, ali ne, vendarle zmenili, da bomo vlnudni in negovani postkomunisti.

In tako se je o preteklosti v tem času zakoreninilo mnenje, da jo kaže vlnudno in elegantno pozabiti, diskretno zamočati in požegnati z ustrežno dozo bideksa ali after shave dišave. Ugovori so bili vehementno okrogani v številnih uvodnikih, komentarjih, govorih

in napisnih tablah demonstrantov: »Kaj nam bojo kosti iz leta 45, hočemo kost za današnja župa!« In: »Kaj nas briga včeraj, posvetimo se jutri!« In: »Zraven je bila seveda še huda doza uvidevnosti in zadrege: Tovariši, ki so poskrbeli za množico kosti iz leta 1945 in tam okoli, so stari, imajo težave z jetri in prostato in mehurjem – nehumano bi bilo vanje drezati z vprašanji. Navsezadnje pa vse skupaj res lahko prepustimo ali pozabimo ali zgodovini.

Rezultat je bil brez dvoma čisto dobro spisana naloga. Svet za demokracijo odgovornih zahodnjakov je imel o Sloveniji, se pravi, čez Slovenijo, zanemarljivo malo povedati. Še Čehi, ki so bili od vsega začetka favorizirane zvezde postkomunizma, so se s svojim Beruf-sverbotom za komuniste in politične policiste dali v zobe mednarodni kontroli in so se torej slabše odrezali od nas. Ampak osnovna higiena ni odvisna samo od tega, kakšna se zdi od zunaj. O njej so upravičeni presojsati tudi tisti, ki živijo pod domačo streho. In o njej so upravičeni nekaj reči tudi tisti, ki jim ni samo do podrobnosti in njihovih kršitev, temveč jih skrbijo tudi sirske dimenzije in sesipanje raz-sežnega ozadja.

Od te pomladi dalje postaja jasno, da je bilo v taktiki uglajenega postkomunizma, ki jo je ubrala Slovenija, poleg prednosti tudi nekaj pomanjkljivosti. Mogoče je najhujša ta, da so se z njo zabrisala merila med prav in narobe, med kaj se sme in kaj se ne sme. Z drugimi besedami, zabrisala se je ločnica med moralo in nemoralo. Napoved te nerazpoznavnosti se je začela s primerom odvetnika, ki je ovajal pogovoru – v interesu tako imenovane državne varnosti – in z dvomom o njegovi moralni primernosti za opravljanje pomembne funkcije. In nadaljevala se je s primerom slikovitega človeka, ki je, če vtis ne vara, igral vlogo desnega razbojnika po navodilih levega.

Bil je – no, je – ustrezen primer gospoda, ki je lahko tudi tovariš in ki zna poskrbeti zase s primerno količino kvalitetne kolonjske vode. Bil je – pardon, je – primer človeka, ki fantastično spretno pleše po prstih in v vojaških čevljih, oblečen v trako in kamuflažno uniformo, in ki spretno meša tujsko kulturo s tujsko legijo. Od nekaj slovi po tem, da zna očarati z elegantnim šopkom rož in s skromnim šopkom trav in zelšč (za čaj ali zdravo prehrano). Kot ustvarjen za Neue Slowenische Kunst in za – Why not? Warum

nicht? Pourquoi pas? – za Neue Slowenische Demokratie. Kot ustvarjen za to, da pod kamuflažo kvalitetne kolonjske spremlja NSK, doma in v tujini. Da sodeluje pri ustanovitvi ene prvih strank, ki kljubejo enopartijskemu režimu, in eni prvih bank, ki se grejo nekaj denarno podobnega. Kot ustvarjen za to, da tako imenovani levi pomaga ustvariti tako imenovano desnico, in si drzne v stihu pistolerosov malo postreljati sem, malo tja, včasih z besedami, včasih s pravimi naboji... zakaj pa ne, gospodje in tovariši? Sestopanje z oblasti v kontroliranih razmerah, to je, da ne bo nobenega dvoma, nekaj takega kot gojenje nove kulture na bakterijah stare, znane, obvladane, predvidljive. S tem da stara kultura poskrbi, da v novo vcepi svoje, ki se obnašajo tako, kot jim je sugerirano, in ki, jasno, poročajo, kaj se v novo nastajajoči kulturi dogaja...

In tako torej danes imamo, kar pač imamo: Moralo, ki se je v petinštiridesetih letih udomačila v definicijo, znano v učbenikih o represivnih sistemih medsebojnih odnosov. Tam piše, da se v takšnih okoliščinah morala oblikuje pod zunanjim pritiskom kazni; se pravi, da v njej oblikovani ljudje sprejmejo za moralno to, kar jih obvaruje pred kaznijo. Postkomunizem naše sorte – slovenske, pragmatično uslužne in uglajene – za okrasek doda še to, da so dovoljene vsakršne Schweinerei, če služijo dovolj dobremu cilju, in da sploh niso svinjarije, če jih gledamo z dovolj velike distance. Se pravi, da se je v postkomunizmu pri nas do nerazpoznavnosti zmešalo vse, kar je nekoč (ali vsaj v osemdesetih letih) ločevalo moralo in politiko. Predvsem pa je natihem in trmasto ločilo dopustno od zavrženega, poštenost od svinjarije – svet, v katerem je ovajanje Udbi zbuja gnius, samo po sebi, ne glede na okoliščine.

Današnje baletne prireute so vredne opazovanja. Ko se v Ljubljani prižgejo luči, se začne imenitna predstava, v kateri občinstvo lahko zve marsikaj o nastopajočih in o sebi. Navodilo za spremljanje: Ne pustite se zavesti s kolonjsko preprojenemu sosedu, ki ploska priretam baletnikov. Nekje v drobovju boste, z malo truda, morda še vedno zaznali predpostkomunistični glas, ki vam bo rekel, da v desetih božjih zapovedih ni prepovedano ovajanje svojega bližnjega – a to je, gospodje in gospe, še vedno zavrženo, nedopustno, grdo dejanje.

Alenka Puhar

ADRIA AIRWAYS DVE LETI PO IZGUBI TRGA

Nekoč mogočna flota se v glavnem poslavlja

Običajno vsaka nova država najprej postavi na noge lastnega letalskega prevoznika. Razlogov za to je, poleg ekonomskih, še veliko. Pri nas se lahko zgodi ravno obratno: država lahko prevoznika potem, ko prebrodi največje težave, preprosto ukine. To sklepamo po tem, da je bila doslej edina jasna opredelitev do slovenskega letalskega prevoznika ta, da zanj denarja v proračunu ni.

Onavadi vsaka nova država najprej postavi na noge lastnega letalskega prevoznika. Razlogov za to je, poleg ekonomskih, še veliko. Pri nas se lahko zgodi ravno obratno: država lahko prevoznika potem, ko prebrodi največje težave, preprosto ukine. To sklepamo po tem, da je bila doslej edina jasna opredelitev do slovenskega letalskega prevoznika ta, da zanj denarja v proračunu ni.

haranje in večino opreme, usposobili so poskušovali letala, da so jih lahko prepeljali v popravilo. Zmanjšali so osebne dohodeke in število zaposlenih ter ukiniteli vse druge stroške (šolanje, potni stroški, reprezentanca itd.). Za letenje v druge države so se pogovarjali z vsako izmed držav posebej, saj Slovenija tedaj ni bila članica Mednarodnega združenja za civilno letalstvo in ni imela podpisanega niti enega bilateralnega sporazuma o civilnem zračnem prometu.

odstotkov čarterskega prometa; pri slednjem gre v glavnem za prevoz slovenskih potnikov na turistična potovanja ali dopuste v Grčijo, Španijo in Turčijo, le nekaj malega pa predstavlja prihod (nemških) turistov k nam. Peter Grašek napoveduje, da bodo v letošnjem letu prepeljali okrog 450 tisoč potnikov, kar je pri bližnjem štirikrat več kot lani – to pa je edo od znamenja, da se Adria pot kljub vsemu, kar jo je doletelo, vzpenja.

Neustrezna flota

Adriina flota s trinajstimi letali pa je za slovenski trg absolutno neustrezna. Težava je v tem, da jo sestavlja več različnih tipov letal, kar pomeni velike izdatke za vzdrževanje, rezervne dele in šolanje. »Da bi uspešno poslovali, potrebujemo od šest do sedem letal,« meni Peter Grašek. »Najidealnejše bi bilo, če bi imeli dve ali morda tri 30- do 40-sedežna letala ter tri ali štiri 80-sedežna. Toda ta hip v ponudbi ni ustreznega nadomestka za letala DC 9, ki se kljub relativno visoki starosti ponašajo s fleksibilnostjo. Proizvajalci imajo v načrtih nekaj novih tipov, toda ti bodo za nas zanimivi čez npr. dve leti. Za zdaj bomo poskrbeli le za posodobitev delev, kar dela tudi npr. Air Canada (gre predvsem za utišanje motorjev).«

Najprej pa se bo treba znebiti letal, ki so neprimerna za slovenski trg. Odločitev o prodaji dveh letal MD 80 je bila sprejeta že pred več kot letom dni, toda dokaz za to, kako je v prodajo, je letalsko pokopališče v kalifornijski puščavi Mojava. Pred več kot letom dni je tam na kupce čakalo 144 reaktivnih velikarom in edini, ki si je mel roke, je lastnik tega pokopališča. Mesečna taksa za letalo je namreč od 500 do 3000 ameriških dolarjev. Adriina flota je tako ostala doma, čeprav je tedaj minister za promet in zveze Marjan Krajnc jasno povedal, da bi bilo treba, razen letal MD 80, prodati tudi najodobnejše airbusce. Zdaj, kot kaže, se mu bodo želje uresničile: »Kljub težkemu položaju nam je za del flote uspelo najti kupce. Najprej bomo prodali letala MD 80, ki so sicer dobra, a s 167 sedeži za naš trg prevelika. Poleg tega gre njihova življenjska doba proti koncu; pred njimi je morda še deset let življenja. S mo v fazi pridobivanja soglasij za prodajo in upam, da bodo dogovori končani do oktobra letos,« pravi generalni direktor Peter Grašek. V naslednji fazi bi prodali še dva airbusa, pri čemer pa je osnovna težava ta, da je ta hip tržna cena teh letal nižja, kot so mesečni stroški financiranja. »Že dlje časa se na različnih sestankih vrtimo v začaranem krogu,« nam je povedal Peter Grašek; »v bistvu gre za to, da želimo predačno odplačati drage kredite.« Kljub »rezervni varianti, o kateri vam več ne morem povedati, je jasno, da želi Adria airbusa prodati, nato pa bi jih, če

Foto: Drogan/Aringier

ALI RADI REŠUJETE KRIŽANKE?

Blišč in beda slovenske enigmatike

Če sklepamo po ugankarskem tisku, ki ga je tačas mogoče kupiti v naših kioskih in trgovinah vseh vrst, se je tudi pri nas končno odprla zlata jama za ugankarsko založništvo. Že dolgo je sicer znano, da je slovenska enigmatika, torej sestavljanje križank, izpolnjevanje, piramid, rebusov in drugih besednih uganek v likih, v vrhu evropskega ugankarstva. Čeprav tehtnih primerjalnih raziskav doslej ni, vsi članki ob tej ali oni priložnosti nenehno (verjetno z razlogom in upravičeno) zatirajo, da smo Slovenci kot ugankarji ob boku Italijanom, Hrvatom in Čehom. Še več: v marsikaterem pogledu, npr. v posebnosti svojih sestavljaljskih pravil ali raznovrstnosti križanke, te kraljice ugank, smo prvi sami in pred vsemi. Dejstvo je, da se je slovenska enigmatika kot specifična odlika množične tiska razcvetela po prvi svetovni vojni ob spodbudah iz dežel nekdanje Avstro-Ogrske (Avstrije, Češke), Jugoslavije in sosednje Italije. »Oče« slovenskega ugankarstva, duhovnik in vsestranski kulturni ustvarjalec Peter Butkovič Domen (1888–1953), je v 20. letih uvedel v slovenske revije zledne ugankarske rubrike, napisal prve tehitne teoretične članke o posamičnih uganah in dobrih deset let po izidu prve križanke v ZDA sestavil tudi slovensko »križanico« (1925 v Mladiki). Leta 1937 je izšlo nekaj števil Križ kraža, prvega samostojnega ugankarskega lista, po drugi strani pa se je dolga vrsta ugankarskih časopisov začela s popularnim Kajfežem (Kaj več, kaj znaš) leta 1953. Odtlej so za ugankarski založniški podjetji, zlasti pri Delu (ugankarska priloga Tovariša, KIH), Pavlihi (PIP, Super PIP) in Večeru (VES). Nadajevala pa se je tudi podjetna dejavnost posamičnih slovenskih ugankarskih zanesenjakov, ki so se sami lotili izdajanja ugankarskih listov; tako je v letih 1968–73 v Ptujih izhajal Ugankar

Edija Klasinca, v letih 1985–86 pa v Trebnju Križemkrazem, list ugankarskega društva Domen. Tako ptujski Ugankar kot trebnjski Križemkrazem sta v svojem času združila najboljše sestavljalce in po strokovni plati, s sintezo praktične in teoretične enigmatike, naredila nov korak v razvoju slovenskega ugankarstva. Vsa ta dejavnost pa seveda ne bi bila mogoča, če je ne bi podpirala desetstisočlana množica reševalcev, ki je vse to časopisje kupila; zlasti sta se v tej populaciji odlikovali dve generacijsko-socialni skupini: dijaki in študentje ter upokojenci, med njimi v pretežni večini ženske. Pri tem je zaostajalo le ugankarsko novinarstvo, tj. popularno pisanje o vsem, kar zadeva enigmatiko, in izdajanje strokovne priročniške literature; tako je prva knjiga s področja enigmatike (Od uganke do uganke) izšla šele leta 1978 in je bila namenjena predvsem mladini. Zgo-

je slovenskih sestavljalcev, ki so poskrbeli za raznovrstnost ugankarskih vrst in oblik, za ravnotežje med stari in novimi, za mlade in stare generacije reševalcev. Uredništvo, ki izhaja iz vrst praktikov, že leta vztraja pri enaki uredniški zasnovi, ki ustreza molčeli večini – tej pa godijo predvsem nagrade – Številne neugankarske rubrike (humor, anekdote, humoreske, kriminalne zgodbe, tabloidne novice, nenavadne zanimivosti), na katere nas opominja že naslov (Križanke, informacije, humor), očitno pritegujejo tudi kupce, ki niso samo ugankarji. Pod okriljem Križa izhaja tudi Slikovna križanka (prva številka julija 1987), 14-dnevnik, ki se posveča samo najlahkotnejši vrsti kraljice ugank. Poglaviti magnet za reševalce so spet nagrade.

Junija 1991 je začel izhajati Ugankarski domenev, ki se je nedavno preimenoval v Ugankarjeva. Izhaja iz tradicije Križemkrazema in iz kroga domonovcev, ki so pod vodstvom Pavleta Gregorca tudi poglaviti sodelavci lista. Objavlja križanke vseh vrst, tudi veliko propagandno-reklamne križanke, posebej skrbi za drobne uganke in novosti ter ugankarsko novinarstvo. Opazno je rubrično urejanje lista in jasna zasnova strani z ugankarskimi podnaslovi. Ugankarjev domenev goji stik z reševalci, bodisi prek rednih vodnikov in objavljanih pisemskih odmevov bodisi tako, da prireja posebne sestavljaljske razpise in ugankarske prireditve po Sloveniji. List je obširno predstavljal tudi igro križemkrazem (varianto ameriškega scrabblea oz. hrvške kvizovke), ki krepi zlasti spretnosti križankarjev. Skrbi tudi za seznanjanje z ugankarsko teorijo in zgodovino; uspešni nekdanje Domna, Mitološkemu slovarčku, ki je letos izšel že v 8. izdaji, pa je Gregorc pri sedanjem zasebnem podjetju Domenec dodal še knjižico o skrivanki in svoje uganke za najmlajše.

ČRNOGRADITELJSTVO KOT METAFORA SEDANJH RAZMER NA SLOVENSLEM

Črna praksa višjih slojev

Povsem na začetku je treba poudariti, da je bistvo problema črnih gradbenih predvsem v interesih. Urbanistična stroka, izboljševanje upravnih postopkov, zaostritev kontrole ipd. so le posegi drugega reda. Neskončno razpravljanje in pisanje o tej problematiki, ki je skoraj v celoti neodvisno od realnih interesov, je torej precej potrpatna izraba časa. Tezo bi lahko potrdili tako, da bi analizirali ciklično razmenjanje razprav o črnoograditelstvu in podobni nelegalni prostorski praksi in učinku tako povečane pozornosti. Razširjena črnoograditeljska neformalna prostorska zidava je značilen kazalec posebne strukture interesov in povsem utopično je pričakovati, da jo je mogoče spremeniti zgolj z ogroženimi kljuci po redu ali pa s hitrimi improviziranimi potezami. Problem je globoko zasidran, zato spremembe zahtevajo veliko energije in daljšem časovnem obdobju.

V preteklosti in tudi zdaj se srečujemo z zelo različnimi obravnavami in interpretacijami nelegalne zidave (gl. npr. prispevke v Teoriji in praksi 5/6 1993), ki v veliki meri ponazarjajo kompleksnost problema, vendar pa se doslej še ni zgodilo, da bi raziskali bistveno ozadje pojave, tj. družbeno moč akterjev. Številni in ponavljajoči se poskusi hitro izgubijo sopo in se običajno zavajajo povsem na začetku. Tako imamo vedno več strokovno intoniranih ugotovitev, kako zelo zapleten je ta problem in kaj vse bi na različnih ravneh morali storiti. Tej diagnostični fazi sledijo še bolj ali manj besna pisma bralcem, potem pa se seveda ne zgodi nič več. Tudi primer razpisa Malega Vrha, ki ni na začetku obelital radikalno razplet, ni prekinil te jalove verige.

Povsem očitno je, da osnovni razlog nemoči pri zmanjševanju črnoograditeljske prakse ni neznanje ali pa morebitna zapletenost problema, čeprav je to pomemben razlog, temveč preprosto pomanjkanje resnične pripravljenosti za spreminjanje nedvomno kaotičnih razmer. Osamljeni prosti strelci pa, čeprav so na ministrskem položaju, ne morejo prekiniti trdno zacementirane prakse. Skratka, nič ni dalj od resnice, da gre pri črnoograditelstvu zgolj za ekscese, ki jih počno razni Janezi, še raje Mujoti, nenavajeni na pravno državo. Zadeva je resnejša, ker zadeva temeljno strukturo moderne (slovenske) družbe.

Če bi se torej hoteli dokopati do temeljnih vzrokov črnoograditelstva, bi morali opraviti stratifikacijsko analizo neformalne prakse, tj. raziskati povezavo med neformalnim delovanjem in družbeno močjo protagonistov te prakse. Kot že rečeno se nihče pri nas tega še ni resno lotil. Razlog prav gotovo ni običajno pomanjkanje denarja. Obstajajo pa ustrezne študije iz drugih okolij. Med bolj zanimive spada tekst L. Boerove (1990), ki glede na družbeno moč omenja štiri tipe neformalnih dejavnosti: 1. tiste, ki so funkcionalne za interesne skupine z veliko družbeno močjo; 2. tiste, ki so manj funkcionalne, vendar tudi niso škodljive, in jih zato lahko toleriramo; 3. dejavnosti, ki nasprotujejo interesom skupine z veliko družbeno močjo in so izpostavljene represiji; 4. obstajajo pa tudi tako razširjene neformalne dejavnosti, da jih ni mogoče »ukrotiti« in se jih zato lotevajo le najbolj zagreti regulatorji družbe.

Njeno razlikovanje temelji na podmeni, da je razširjenost neformalne (gradbenične) prakse odvisna od sposobnosti prizadete skupine legalizirati svoje problematične posege v prostor. Zelo logična je predpostavka, da imajo interesne skupine z večjo močjo tudi večji vpliv na formalno institucionalno regulacijo prostorskih dejavnosti. Če upoštevamo še komplementarno dejstvo, da imajo nižje socialne kategorije z majhno družbeno močjo omejene možnosti vplivanja na »pravila igre«, potem se lahko predvidimo, da je pogostnost udeležbe v neformalnih dejavnostih v precejšnji meri odvisna od družbene položaja. Vsi družbeni sloji v večji meri sodelujejo v formalnem sistemu, nižji pa relativno pogostejše v neformalnem.

Vendar pa je takšen sklep poenostavljen in zato zavajajoč. Upoštevati je treba, da sloji z največjo družbeno močjo lahko formalizirana pravila igre prilagajajo svojim potrebam. Da jim njihov vplivni položaj onogoča poznejše formaliziranje neformalnega, nekonvencionalnega delovanja. Če upoštevamo obe tezi, potem pridemo do logične in verjetno v današnjih časih za bralce Dela nič kaj presenečljive ugotovitve. Pokaže se, da je neformalno delovanje (tu seveda ni misljeno zgolj črnoograditelstvo) prav tako kot za nižje značilno tudi za najvišje sloje. Pragma-

tično sociološko spoznanje je, da se pravil igre dejansko najbolj dosledno držijo predvsem pripadniki srednjega sloja. Ta analiza seveda velja za okolja, pri katerih lahko govorimo o razpoznavnih, klastičnih kategorijah slojev. Sem Slovenija prav gotovo (še) ne sodi.

Vprašati se je torej treba, ali ima ta analiza pomen za aktualne razprave o slovenski neformalni in nelegalni prostorski praksi. Odgovor je kljub posebnostim nedvomno pozitiven. Prav z dejstvom, da pri nas klasični srednji sloj ne obstaja oz. da je precej šibak, lahko pojasnjujemo izreden razmah neformalne prakse na mnogih področjih. Posledica tega praznega mesta je, da nam v družbeni strukturi manjka njen stabilizacijski člen, ki bi ublažil pogoste ekscese neformalne prakse spodnjih slojev in podobno prav tako pogosto deviantnost višjih, vstevši najvišje.

Pri tem se je dobro zavedati iluzornosti pričakovanja, da bi lahko neformalno prakso popolnoma odpravili. Tudi v najbolj formalnoopravljeno urejenih sistemih še vedno obstajajo sivi in nedvomno tudi črni prostori, kjer se dogaja marsikaj, ob čemer se postenemu pripadniku srednjega sloja dvigujejo lasje. Perfeccionizem v družbi pač ni mogoč. S tega vidika nas oguljeno sklicevanje na evropske kriterije ne vodi prav daleč. Moderne evropske družbe se zelo pogosto ukvarjajo s takšnimi, včasih zelo eksočičnimi primeri izigravanja formalnih procedur. Pred časom smo lahko brali o iznajdljivosti nekaterih evropskih kmetov, ki so pripravili alpske ledenike kot namensko neobdelane kmetijske površine in na ta račun pobrali nadomestila za prostovoljno odpravo povečevanju kmetijskih presežkov. Znan in razvit primer z vrha evropske piramide pa je primer sefa Evropske banke, ki je precej neformalno trošil denar, namenjen pretežno vlaganjem v manj razvite dežele evropskega kontinenta.

Podobni primeri v hiperkompleksni evropski regulacijski mašineriji torej niso redkost. Vendar vsaj za zdaj problem še ni kritičen, ker gre za še obvladljiva razmerja. Drugače rečeno, ekscesna neformalna in nelegalna praksa je še vedno obrobna glede na veliko večino, ki se drži formaliziranih, tj. legalnih in legitimnih pravil iger.

Pri nas so torej problematična razmerja in ne toliko pojav sam. Neformalna nelegalna praksa nižjih slojev in neformalna nelegalna praksa, ki disciplinirano »čakajo v vrsti« tj. tisti, ki spoštujejo obstoječa pravila, velikokrat podobni slavnemu vitezju »žalostne podobe« o katerem je pisal Cervantes.

Na podlagi dosedanjega pisanja bi morebiti kdo sklepal, da hočem problem črnoograditelstva oz. neformalne nelegalne prakse pripeljati na področje morale. Prav nasprotno, poanta dosedanje argumentacije se giblje na povsem drugi ravni. Tim, ekscesna neformalna prostorska praksa je dejansko povsem logična posledica globljih strukturalnih značilnosti postsocialistične slovenske družbe. Zlasti za področje zidave je bila neformalna in tudi nelegalna praksa dejansko nujna dejavnost, ki je dopolnjevala slabo delovanje formalnega sistema. Na neki način imamo torej v tem primeru opraviti z inverznim položajem glede na razvite moderne družbe. Tam je stabilizator družbe priden in poslušen srednji sloj, pri nas pa so bili do nedavnega dejavniki stabilnosti tisti, ki jim je uspelo odkrivati sivine in bele lise v formalno togih vzorcih delovanja. Če se npr. toliko in toliko ljudi ne bi »znašlo« pri reševanju svojih stanovanjskih potreb, ki bile razmere na tem področju precej slabše. Zaradi tega učinka je bil tudi odnos do črnoograditeljev precej toleran. Problem pa se je logično zaostрил zdaj, na prehodu v nov sistem.

Povsem resno se je mogoče vprašati, ali bo v Sloveniji sploh moglo ustvariti relativno stabilne razmere, ko bo upoštevanje formalnih dogovorjenih pravil igre postalo stabilizacijska praksa prevladujočega srednjega sloja. Težava pri odpravljanju strukturalnih predpostavk nelegalne zidave so s tega vidika zgolj obrobna ilustracija velikega problema. Razlogov za pesimizem je pecej. O glavnem, tj. šibkem formalnemu legalizmu, zveštem srednjemu sloju, z ves čas govorimo. Proti temu delujejo tudi mnoga neresena specifična postsocialistična vprašanja, ki so očitno nereshen razlog »revolucionarnih«, tj. neformalnih posegov, zlasti v ekonomiji in politiki. Aferske nadaljevanke in nantizanke se v glavnem nanašajo na to, kar v tem zapisu imenujem črna praksa t.i. višjih slojev. Spričo inflacije neformalne prakse na

Drago Kos

KAJ ČAKA POSTSOCIALISTIČNE DRŽAVE

V čakalnici razvoja

Napovedovanje, kako se bodo razvijale države Srednje Evrope... Čepur najbolj razvite države... Vzhodnega realnega socijalizma...

Toda kljub temu da so v poročilu stvari, ki so že preseljene... Vsem dopisnikom so nato zastavili vprašanje...

Po svoje so zanimivi tudi primerjalni pogledi... ki so jih na podlagi podatkov s kraja samega oblikovali italijanski avtorji.

Prevladujoča večina odgovorov na vprašanje o možnostih je bila optimistična... Če v primeru Slovenije vidijo počasnost sprememb...

Če v primeru Slovenije vidijo počasnost sprememb... Vse obravnavane države opažajo precejšnjo stopnjo razočaranja širokih množic...

Večje težave povsod vidijo za velika podjetja... dotedanji motorji industrijskega razvoja... Bazična industrija igra v projekciji...

Moja Držar-Murko... Zastupila? Štirinšestdesetletna dobitnica... Alternativen Nobelove nagrade za mir...

ZATON BANKIRJA ATTALIIJA

Grešnik z dolgim stažem

Slovo Jacquesa Attalija od londonskega Cityja... Grešnik z dolgim stažem... Navezadnje se Jacques Attali, podobno kot njegov dvojček Bernard...

Nekdanj briljantni eliziski svetovalec... A šele londonski padec je priklinal v spomin Attalijeve politične grehe... Grešnik z dolgim stažem...

Foto: Joco Znidaršič

Izumirajoči vici socializma

V sedemdesetih letih so Madžari našli odgovor na vprašanje... Izumirajoči vici socializma... V sedemdesetih letih so Madžari našli odgovor na vprašanje...

Oba sta bila izčrpana. Njune zadnje moči so pošle v prizadevanju... viti. Bala se je biti sama. Ze od leta 1983 je pred vsakim njegovim potovanjem padala...

Navzven ni bilo mogoče nič opaziti, oba sta še naprej izpolnjevala svoje obveznosti... Spopad... Žena in hči sta Bastiana odpeljali na univerzitetno kliniko...

Ura je bila že skoraj devet in hotel se je odpraviti... Spet je napočil trenutek, pred katerim je Petra že deset let tretpalata in ga zmeraj znova poskušala na vse načine presta-

noge lastno omrežje političnega vpliva in ekonomskega odločanja... Napake Jacquesa Attalija pri upravljanju Evropske banke...

De Larosiere je kljub politični zagati... v kačrni se je znašla Francija... Sestop bankirja, ki si je očitno prehitro nadel opravo mednarodnega finančnika...

Božo Mašanović... Štanj je bilo nepopolna brezupno... Pravi temelj vzhodnoblokovski hči, meni Dalos, ni komunisten...

1977: »Potres je obiskal od Ceausescuja prizadeta območja... Vzhodnjaki so se s šalami tolažili v mizeriji vsakdanjega... Kádár je mrtev. Toda zdi se, da je tudi Kohn zapustil ta svet...

Da si šalo izmislili in jo pripoveduješ, potrebuješ, meni Dalos... »čas, mir in določeno ponotrnanjenost... »Kako se bo vse to končalo?...

Profil, Dunaj... Šarmer Bastian je imel vse življenje razmerja... Šarmer Bastian je imel vse življenje razmerja, strateg Bastian je zmeraj znal živeti in stvari ločevati...

Na tem bojišču se je streljalo z orožjem... Rad bi se postaral z Lotte... »Rad bi se postaral z Lotte... »Rad bi se postaral z Lotte...

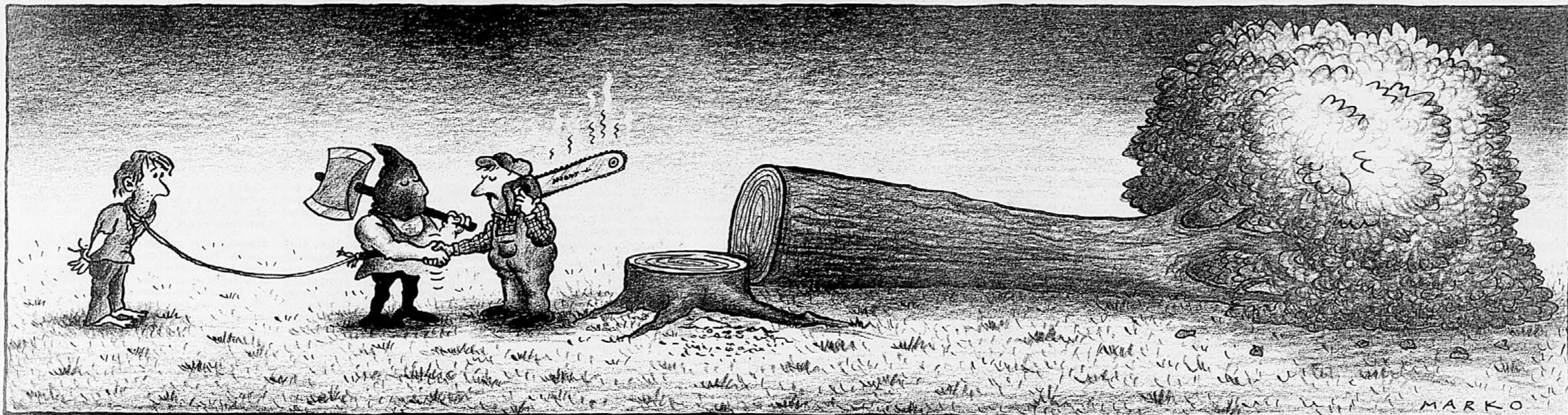
PSIHOGRAM SMRTONOSNE LJUBEZNI (2)

General na vozičku, ki ga vozita dve ženski

Tudi mediji in javnost, da je bilo že zdavnaj jasno... Nekaj dni po tem, ko je bilo že zdavnaj jasno...

Zeleni so organizirali skupno komemoracijo... Zeleni so organizirali skupno komemoracijo, za storilca in za žrtev...

Marko Kočevar

MED DRUGIM

»Jaz, bratje,
pa vem za
dosje!«

«Dosej» je domača beseda. Tako kot je bila nekoč »svovarš«. Otroci bodo po novem tako preševali:

«An, ban, pet podgan,
en dosej,
vse se ve,
stiri miši,
sami ga pčli
vija vija ven!»

Dosej je postala mehka, prijazna beseda. Samo poslaviti jo je treba na pravo mesto in izgubi svoj zlovesni pomen.

«Začul sem tih korake na stopnicah. Prišla je mati, stopala je počasi in varno, v roki je nesla dosej. Zdal se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega sonca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeska luč je odsevala iz njih, vsa nebeska blagost in ljubezen. Ustnice so se smešljale kakor otroku, ki prima vesel dar.»

Poznamo pa seveda tudi tršo varianto z dosejem. Na primer:

«Zamahnil je z dosejem Dječnik Andrej in zaklel: Mudona!
Zavoljo domačnosti je najbolj pripravno, če besedico dosej podaknemo v Prešernovo verzje. In glej — kamorkoli jo daš, se dobro počuti!

«Le malo vam dosejev, bratje, hranim!»

«Odpri noč in dan so dosejev vrata al' dneva ne pove nobena prat ka.»

«Apel doseje na ogled postavi...»

Včasih je potrebna potvorba...

«Žalostna komu neznanja je resnica» ... da imajo njegove doseje.

Včasih pa srečamo pri Prešernu namig, kako je treba z doseji pokončati nekdanje hlapce Moskve:

«Ne bod' mo šalobarde! Moskvičanov, Gorenjci moji, doseje mi berimo in, kar nam všeč bo, vzma' se učimo!»

Da ne govorimo o praktičnih nasvetih, kako odpravljajo se družbene garje, »loviti miš« učil bom gospodarje:»

«Slovensko ljulko bomo reševali, hranili dobro zrno in, kar zmanjka, iz svojih bomo to možgan dodali.»

Toliko iz Prešernovega doseja, ki ima naslov Poezije.

Ce hočemo pri nas vedeti, kdo je in kdo ni, se nam ni treba ravnati po eksistencialistični formuli: »Človek je tisto, kar je v življenju počel.« Ker smo kot visoko pismeni narod vse početje zapisovali: »Človek je tisto, kar je o njem zapisano v doseju.«

Pri čemer pa je treba upoštevati, da smo postali »antipodi«. Če je takrat pisalo v doseju, da je nekdo pošten državljan in da deluje konstruktivno, pomeni to danes, da je nepošten in destruktiven. Ali drugače: Če hočemo vedeti, kaj človek v resnici je, se moramo pri branju dosejev postaviti na glavo. Ali pa jih brati v Avstraliji, tako kot »antipodi.«

Ce pa bi bila Udla resnično hudobna, bi o vsakem Slovincu napisala nekaj prijaznih besed v dosej in vsi bi bili do smrti očiglasni kot lopovi in barabe. Samo o sebi bi pisala same svinjarje. Zato pa pozor! Ne verjemite udbastem, ki trdijo, da so bili že od nekdanj barabe! S tem priporočilom bi radi spet legumirali oblast. Naj bo vsak baraba takrat, ko je bil njegov čas, zdaj pa naj dajo prilžnost še drugim.

In kdo iz prejšnjega časa je potemtakem najbolj čist, najbolj nedolžen, najbolj neobremenjen z udbovske preteklosti? Tisti, o katerem ni nič zapisanega v dosejih, ki ni nikoli nikomur o ničemer poročal, tisti, ki ima čisto preteklost, ker ni za njim ostal noben dokument, ki bi govoril drugače.

Vsaj za enega zaneshljivo vemo, da ni imel doseja. On jih je zbiral.

Dobri človek brez doseja!

Pa tudi njega ni več med nami.

Bo že držalo, ker so nam kar naprej pripovedovali: Najboljši so padli!

Marko Zorko

EVROPSKA SKUPNOST IN JEZIKI

Devet za silo enakopravnih

Enega večjih deležev v proračunu in v številni sestavi zaposlenih v evropski komisiji in v evropskem parlamentu imajo prav gotovo njihovi prevajalci in tolmači. ES je s svojimi ustanovami že pred leti postala največje jezikovno središče vrhunsko usposobljenih ljudi, toda kljub temu marsikdaj ni več jasno, koliko časa bo še mogoče vztrajati pri načeloma povsem upravičenih dogovorih o rabi jezikov članic skupnosti. Računalniki in posebnih prevajalskih programov pa seveda še vedno ne zmorejo nadomestiti žive prevajalske besede. Brez močne prevajalske službe bi Evropa v tem primeru gestikulirala, saj je v Evropski skupnosti načeloma povsem enakopravnih in uradnih deset jezikov, medtem ko je tako imenovanih delovnih jezikov le devet (Irci so se namreč odpovedali temu, da bi na sestankih uporabljali svoj jezik, ki ga res redkokdo zna).

Evropska skupnost je v svojih začetkih uporabljala le štiri delovne jezike, saj jo je ustanovilo šest držav, toda nihče še ne ve, kako se bodo stvari obrnile, ko bo že čez nekaj let vanjo vstopilo še nekaj držav, z začetkom naslednjega desetletja pa je mogoče pričakovati tudi vstopni val srednje- in vzhodnoevropskih držav. Eno od manj znanih načel je, da tolmači prevajajo govore praviloma v svoji materni jezik. »Slab tolmač začne prevajati takoj, ko sliši svojega govornika, dober pa ga bo raje spustil nekoliko naprej in ga nato ujel,« pojasnjuje večšino svojih ljudi v naj-

večji prevajalski službi na svetu, ki deluje pri evropski komisiji. V njej je zaposlenih okoli 350 tako imenovanih funkcionarjev (kar so v bistvu vsi, ki so redno zaposleni na strokovnih mestih v komisiji), tem pa pomaga še okoli poldrugi tisoč prevajalskih »free-lancerjev«, ki pa po navadi delajo hkrati še za evropski parlament, ekonomski in socialni odbor ES in za Evropsko investicijsko banko. Sicer pa imata evropska komisija in parlament različni prevajalski službi, kar pojasnjuje s tem, da je tudi prevajanje (tolmačenje) v obeh ustanovah različno: medtem ko je treba v parlamentu poznati politične jezikovne finese, se je treba v komisiji tudi pri prevajanju ukvarjati z zelo specializiranim, tehničkim in podobnim izražanjem. Med parlamentarnimi tolmači je zato skoraj anekdotično slišati, češ da niti dva poslanca iz iste države ne govorita enako svojega jezika — razlika je posebej občutna, če gre na eni strani za skrajnega levičarja, na drugi pa za skrajnega desničarja. Nato se pošaljijo, češ da jim ni veliko laže, ko prevajajo hkrati italijanskega socialističnega in nemškega pripadnika zelenih.

Čeprav ne manjka niti jezikovnih nerodnosti, deloma zaradi zapleteno izraženih misli poslancev (predvsem v parlamentu), pa je vendarle treba priznati, da je Evropska skupnost s svojimi številnimi delovnimi ali uradnimi jeziki vzpostavila pravi jezikovni babilon. Že zdaj pa se marsikdo boji, kaj se bo zgodilo čez dve leti, ko bo v Evropsko skupnost vstopilo še nekaj držav — in v skrajnem prime-

ru vanjo prineslo še nekaj skandinavskih jezikov. Toda ko so lani dokaj zadržano začeli govoriti, ali ne bi bilo bolje, če bi se nemara odpovedali uporabi nekaterih jezikov, je to spravilo kvišku predvsem Dance, saj so začeli, da bi jih radi spravili ob danščino kot delovni jezik, kar pa je bilo zanje približno tako, kot če bi jim ga sploh vzeli. Tedanje govornice v zvezi s tem so se kasneje utišale, vendar pa problemi ostajajo in bodo čez desetletje še veliko večji, če bodo obveljala enaka pravila tudi za jezike vseh novih držav v skupnosti. Zdjaj ko v ustanovah Evropske skupnosti govorijo le devet jezikov (študij imata v vsakdanjem delovanju prednost vendarle angleščina in francoščina), imajo v povprečju vsak dan po 40 do 50 sestankov, za vsakega od teh pa bi morali po pravilih zagotoviti po 27 prevajalcev. Zakaj? Za devet jezikov potrebujejo tudi devet prevajalskih kabin, v vsaki pa so po trije tolmači, ki se pri delu izmenjujejo približno vsake četrte ure. Toda nadaljnje preračunavanje nam pokaže, da je v tem primeru možnih kar 72 jezikovnih kombinacij, zaradi česar ni presenetljivo, ker se vsaj v prevajalski službi že zdaj bojijo posledic, če bodo enako ravnali tudi ob 15 ali 25 različnih jezikih, saj se število jezikovnih kombinacij v tem primeru tudi geometrično stopnjuje.

V evropski komisiji so bolj praktični le na svojih vsakodnevnih opoldanskih novinarskih konferencah, kjer so uveljavili kot delovni jezik le francoščino. Naslednji problem je verjetno že tudi nacionalna zastopnost tolmačev, saj so sicer vse službe v komisiji načeloma razdeljene po nacionalnih ključih (kar je že sprožilo odmevne procese na sodišču ES v Luxembourgu). Toda ker se je tudi ta služba razvijala hkrati s samim razvojem in širitvijo ES, je razumljivo, da so med tolmači najbolj izkušeni tisti, ki že dolga leta prevajajo nemške, italijanske, nizozemske in francoske govornike, medtem ko je zadnja leta seveda vse večje povpraševanje tudi po tol-

mačih iz nekaterih drugih držav, denimo Grčije in Portugalske. Tako se je zgodilo, da je bilo še nedavno med okoli 360 stalnimi tolmači evropske komisije kar po 60 tistih, katerih materni jezik sta nemščina ali francoščina, le petnajstih pa grščina ali pa manj kot tridesetih danščina. To pa seveda povzroča neprijetne težave, saj se zgodi, da določenega nastopa ne morejo neposredno prevajati, pač pa to opravijo posredno preko nekakšnih prevajalskih pomožcev (ki jim tu rečejo prevajalski stožerji). Zadeva je videti približno tako: če na primer spregovori neki grški govornik, pa nimajo na razpolago ustreznih tolmačev v vse druge jezike, ga nekdo prevaja v francoščino — toda naslednji prevod gre naprej na podlagi francoščine in ne osnovnega govora, kar utegne besedilo dodobra zapletiti in morda tudi popačiti. Tak prevajalski pomožec vam lahko zaupa tudi naslednje: ko se začne dvigati »njegov« grški poslanec in si začne petsto ljudi natikati slušalke, se mu zdi, kot da se mu bo zaustavilo srce.

S povečevanjem Evropske skupnosti z novimi državami se bodo seveda morali še veliko bolj opirati na zasilne vmesne tolmače, vsaj če pomislimo tudi na take jezikovne kombinacije, kakršne so denimo češko-švedska, norveško-madžarska. Prav gotovo ne bi bila med lažjimi niti kombinacija slovensčine in grščine ali vsaj finščine... Izračunali so tudi, da je pri petnajstih delovnih jezikih na sestankih mogočih kar 210 prevajalskih kombinacij.

Prav toliko bi bilo ob denimo petnajstih predstavnikih teh jezikovnih skupin tudi tolmačev in že zdaj je mogoče ugotoviti, da v vseh res velikih stvabah evropske komisije in evropskega parlamenta ni prostora, ki bi to prenesel. Kolikor že je to neprijetno, se vendarle dogaja, kot je slišati, da predvsem v evropski komisiji predstavnik Grčije, Danske, Portugalske in še koga občasno prosijo, naj v sili poslušajo raje angleški ali nemški prevod. Zato menijo, da v resnici nekaterih manj

znanih jezikov pri sprotne delovanju skupnosti, predvsem na sestankih, niti ne uporabljajo dosledno, saj se je denimo zgodilo, da so v določenem časovnem obdobju od povprečno petnajstih sestankov govore v portugalsko prevajali na sedmih, grščina pa se je odrezala še slabše, saj so sestanke v ta jezik prevajali v povprečju le po štirikat. Seveda pa je povsem drugačna pesem pri objavljanju uradnih dokumentov Evropske skupnosti, ki so seveda v končni verziji spisani v vseh desetih uradnih jezikih, in zaradi tega največkrat zamuja objava tudi zelo ključnih dokumentov (denimo uradni listi Evropske skupnosti). To je lahko tudi zelo dobro izhodišče za obravnavo posebej zapletenega problema z nemškim jezikom. Tudi Nemci kajpada priznavajo, da je angleščina postala novodobni skupni mednarodni jezik, za francoščino pa se jim vendarle zdi, da je favorizirana.

Seveda v primerjavi z nemščino in še bolj v primerjavi s tem, koliko pomeni Nemčija v Evropski skupnosti — v njen proračun namreč Nemci prispevajo več kot tretjino denarja in imajo okoli 28 odstotkov državljanz Evropske skupnosti. Seveda se še ne dogaja, da bi kdo Nemce prosil, naj raje prislubneje prevodu v angleščino, zares pa je tudi to, da se celo v tiskovnem središču evropske komisije pomembnejša gradiva praviloma pojavijo najprej v angleškem in francoskem jeziku, v nemščini pa vendar mnogo redkeje. Toda kako oba jezika prevladujeta vsaj v tem — tudi novinarskem — okolju, dokazuje že to, da naposed na mizah ostajajo nemški teksti, skupaj z desetimi tistih, ki so jih zaradi jezikovne pravičnosti in doslednosti novinarjem dostavili tudi v danščini in grščini. In ker računamo, da bomo čez kako desetletje v ES vkorakali tudi Slovenci, so to stvari, ki nas živo prizadevajo — pa če nam bodo tedaj vprhiadni Evropski uniji priznali pravico do svojega delovnega jezika ali pa ne.

Stojan Žitko

HOLIDAYS PUB

Obljublja, česar ne more natočiti

Prav časa smo na tem mestu razdri besedo, dve o stanju tukajšnjega jezika in njegovi ogroženosti. Verjetno je pomisel, da se nam jezik preti sfižiti zaradi lastne malomarnosti, torej nemarnosti njegovih varuhov, še kar točna, seveda pa v ta okvir nedvomno sodi tudi nenehno tarnanje poklicanih in nepoklicanih o skrb zbujajočem obsegu neselektivnega sprejemanja vsega, kar vam malo diši po tujem, ki naj bi bilo tako rekoč po definiciji nekaj imenitnejšega.

Natanako isti vseprisotni sindrom je bil po mojem zgolj opazovalskem mnenju na delu tudi pri pomenovanju nove ljubljanske znamenitosti, Holidays Puba na Slovenske cesti. Na prvi pogled ni z zadevo nič narobe, ravno nasprotno: v reklamah vam povejo, da boste dobili pravo angleško krčno, ki bo »obyladala« toliko in toliko vrst oviskega in še drugačnega piva, toliko in toliko vrst viskija, celo malte, točili pa vam bodo izbrane pijačice do polnoči, po potrebi pa celo dolgo v noč. In potem hitite po opravkih mimo. Neboštčnika in na drugi strani ceste zagledate prijazen leseno pročelje in si rečete to bo pa to, pravi pub z angleškim pivom. Uff! Pa vendar je že takoj na začetku nekaj narobe s tujejezičnim imenom. V imenu puba je pub? To je kar malo čudno, še posebej, če ste z Otoka navajeni na povsem drugačna imena, ki bi bila zlahka prevedljiva v slovensčino in bi pravzaprav v slovensčini brez dvoma delovala sprejemljiveje in pristnejše. Ampak to je — kot smo omenili — pač uveljavljeni princip novega podalpskega biznisa — s tujim pomenovanjem obljubiti nekaj, česar v provinci (in kaj je javna Ljubljana drugače) niti ne moreš dati brez morečega manka. Vse to še da povedati tudi drugače.

Tukajšnje družabno življenje se je v osemdesetih letih pod različnimi vplivi (eden med njimi je bila vsaj v nekaterih primerih natančnejša inauguracija institucije imidža in življenjskega sloga) sicer res vsaj malo razpršilo in ustrezno popredalčkalo, vendar pa je še veliko impulzov ostalo nič drugega kot pobožna želja samoooklicanih teoretikov in ideologov zadeve, ki so ji nonsalantno praviili lajf, a jo pisali life. Mešana publika v ljubljanskem Holidays Pubu me prepričuje o dvojem: na prvem mestu je prepričanje, da sta se ljubljanski in slovenski odnos do družjenja na krajih, kjer »bog roko ven molli« v drugi polovici stoletja nepopravljivo pavperizirala in se zadovoljujeta s standardi, ki nimajo s posebej ozaveščeno kulturo pijta manj kot nič skupnega. Se pomembnejše in bolj simptomatično pa je, da omenjena »general public« priča o še zmeraj togi nediferenciranosti tukajšnjega družabnega življenja, ki kljub nekaterim temeljnim družbenim spremembam ostaja taka, kakršna se je zakločila v času socialističnih buffetov.

Holidays Pub je potemtakem le recidiv temeljnega vzorca. Ljubljanci so dobili še enega od prenatrpanih mainstreamovskih kufičev brez identitete. Kaj je namreč bolj provincialnega od tega, da vam v silnem pubu znanostni temni guinness nonsalantno natočijo v angleški krigeleček kar iz pločevinke? Če si jo lahko precej ceneje kupite ob naslednjem nabiranju špecerije v celovškem KGM. To me spominja na trik ene od tukajšnjih proizvajalk konzervirane hrane, ki vam zatrjuje, da ste kupili piščančje peruti v pikantni omaki po kitajsko, ko pa konzervo odprete, zagledate nekaj, česar si brez sramu ne bi upal ponuditi še tako indisponirani kitajski kuhar. Problem ljubljanskega puba je torej, da obljublja nekaj, česar ne more natočiti: v njegovi ponudbi so sicer res znamenita tuja piva, ki pa vam jih bodo pravilno postregli kje drugje. (Morda ni odveč pripomniti, da je točeni guinness — in ne le to pivo — nekaj drugega, kot pivo iz steklenice in da so se angleški pivovarji v zadnjih letih potrudili približati okus in »štimung« piva iz pločevinke tistemu iz pipe tudi s povsem novo tehnologijo izdelovanja pločevinke, iz katere pivo priteče »skoraj« tako kot iz sodčka.)

Tukajšnja pivska »scena« pa vendarle ni povsem ubožna, za kar sta poskrbeli dve zasebni pivovarji, Kratočiči v Ljubljani in Adam Ravbar v Domžalah, saj oba poskušata ponuditi nekaj krajjevno značilnega in ne vsiljujeta za vsako ceno evropske gostilniške konfekcije. Konec koncev pa je tudi s pivom v Sloveniji podobno kot z vinom: problematičen je odnos slovenskih pivcev do vsebine kozarca, torej pivska kultura, ki je ni.

Igor Bratož

Foto: Jero Ziljančič

Foto: Igor Mladic

